

Estel·lina i la vida al call gironí

Parlem dels protagonistes

Escoltem què ens diu n'Estel·lina

Entro al micvé, el bany dels jueus,
i li demano a la serventa que m'esperí fora.
Em trec el **mantell**, el **brial** i la **saia**.
Nua, camino sense pressa cap a l'aigua
i en contemplo la transparència
mentre noto la fredor de les lloses als peus.

La **saia** és una peça de vestir lleugera que es posava per sota del brial.

El **brial** és un vestit de tela rica que es lligava a la cintura i arribava als peus.

El **mantell** és una espècie de capa que cobria el cap o les espatlles.

Segons la llei jueva, els banys són purificadors.
I ara que en prendré un,
recordo un altre que vaig fer de jove, abans de casar-me.
Llavors no estava sola, com avui.
M'acompanyaven altres dones de la família.

Em preparava per ser l'esposa de Bonastruc Jucef,
un home important i distingit de l'**aljama**.
Les nostres famílies havien decidit casar-nos
seguint la voluntat del Senyor,
que el sisè dia de la creació del món ens va dir:
«Creixeu i multipliqueu-vos».
D'aquesta manera, la història i les costums dels nostre poble
perdurarien al llarg del temps.

Una **aljama** és una comunitat de jueus.

Aquell dia, em vaig ficar a l'aigua de pressa,
ni tan sols vaig veure els esglaons de pedra.
Només volia que arribés el moment en què el nuvi i jo
caminariem a cobert de la **huppà** entre l'alegria dels convidats.

Durant la cerimònia de les noces jueves, els nuvis i el rabí es
col·loquen sota el **huppà**, una espècie de sostre sostingut amb
quatre vares.

Avui, però, vull gaudir de cada pas que faig,
entrar a l'aigua de mica en mica
i sentir-ne la fredor en cada part del meu cos.

Llavors el meu cos no s'adonava de res.
Estava massa emocionada.
M'imaginava Bonastruc Jucef posant-me l'anell i dient:
«Segons la llei de Moisès i Israel, aquest anell et consagra a mi».
Me l'imaginava trencant la copa de vi
després que haguéssim begut tots dos
i que ens haguessin dedicat les set benediccions.

Durant aquell bany ritual que es pren abans de les noces,
només podia pensar en la celebració que s'acostava
i en la lectura de la quetubà,
el contracte que recull les obligacions del marit cap a l'esposa
i que aquesta ha de guardar sota pany i clau.
Després vindrien la festa, la música, els balls i les cançons.
I la felicitat més completa.

Ara, mentre recordo tot allò, deixo que l'aigua em cobreixi,
que recorri tots els racons del meu cos cansat
i que se m'enredi als cabells.
I aleshores li dedico un altre adeu al meu espòs,
que fa temps que ja no està al meu costat.

Parlem de poder

Escoltem què ens diu n'Estel·lina

Com a bona jueva, conec la història del meu poble.
Fa més de 3.000 anys els jueus van marxar d'Egipte
en busca de la Terra Promesa,
un lloc on assentar-se com a comunitat.
Aquest episodi de la nostra història
es coneix amb el nom de l'Èxode d'Egipte.

Aquí, a Girona, la nostra aljama hi va viure molt bé.
De fet, els jueus deien que Girona era «la ciutat mare d'Israel».
Sempre vam tenir una bona relació amb la corona.
I a canvi dels diners que pagàvem en forma d'impostos,
rebiem protecció i privilegis.
A més, tant el rei com les famílies nobles
ens valoraven pels nostres coneixements.
Fa més de 200 anys,
la comunitat jueva de Girona era molt nombrosa
i la relació que mantenia amb el poble cristià, molt més fàcil.

Els jueus es concentraven al voltant del carrer Major del Call,
però les dues comunitats creixien juntes i es barrejaven.
El rei Jaume I havia reconegut l'organització de la nostra aljama.
Comptàvem amb un consell de govern
format per cinc homes de prestigi escollits per la comunitat
i per diversos secretaris que feien complir les lleis
i recaptaven els impostos.

Amb el pas del temps, però, alguna cosa va canviar.
No sé ben bé per què,
aquesta convivència entre comunitats es va espatllar.
El 1285, unes tropes d'**almogàvers** van anar a lluitar
contra el rei de França.
I en passar per Girona,
van atacar amb molta crueltat la nostra comunitat.

Els **almogàvers** eren soldats que defensaven els regnes cristians hispànics davant els musulmans.

La situació va empitjorar.
Cada vegada es produïen més enfrontaments
entre les comunitats jueva i cristiana.
Les nostres mares i àvies ens han explicat que l'any 1391
els barris jueus de diferents ciutats van patir atacs.
A Girona, la nit de Sant Llorenç d'aquell any,
hi van cremar el portal del **call**,
van haver robatoris, saquejos i agressions,
i 40 jueus hi van perdre la vida.
La meva mare m'ha explicat que els habitants del call
van haver de córrer cap a la Torre Gironella per protegir-se.

Els **calls** eren els barris de les ciutats on vivien els jueus.

A partir de llavors,
la comunitat jueva de Girona va començar a desfer-se.
Moltes famílies van marxar de la ciutat
i moltes altres es van convertir al Cristianisme.
Algunes, però, continuen practicant la nostra religió d'amagat.

Ara, el call de Girona és molt petit
i som pocs els jueus que encara hi vivim.
Les autoritats no ens permeten que ens instal·lem fora del call
ni tampoc permeten que els cristians s'hi estableixin dintre.

Amb tot, la nostra comunitat ha intentat refer-se.
El meu marit, Bonastruc Jucef, i dos homes més de l'aljama
van comprar uns terrenys per construir-hi una **sinagoga** i un micvé.
La sinagoga és el lloc sagrat d'estudi i oració.
I el micvé, les instal·lacions del bany purificador.

A les **sinagogues**, els jueus hi practiquen el seu culte.
També són centres culturals i d'estudi de la comunitat jueva.

He de dir que el meu marit es va ocupar de mi,
tal com manava la quetubà.
I que les meves filles i jo el vam respectar i obeir.
Va ser un home influent i un dels dirigents de l'aljama,
com ara ho és el meu gendre, Benvenist Samuel.
Sé, però, que la relació entre els homes que dirigeixen el call
no sempre ha estat bona.
Sé que hi ha hagut conflictes entre ells.
I m'adono, per tant, que els enfrontaments que ens debiliten
no només tenen lloc entre cristians i jueus.

Parlem de diners

Escoltem què ens diu n'Estel·lina

Aquest matí he estat brodant al costat de la finestra oberta.
El sol omplia de llum el carrer i m'acaronava les mans.
I mentre estava perduda en els meus pensaments,
he sentit el plor d'una criatura.

M'he atansat a la finestra
i he vist una dona que tirava de la mà d'un infant.
L'infant plorava i no volia seguir caminant.
Estava prim, portava la cara bruta i la roba, destrossada.
I la dona, a més de pobra semblava trista.
Per demanar almoina cal un permís,
i no crec que ells el tinguessin.

Llavors he entrat a la cuina i he agafat un pa acabat de fer.
Després he anat a buscar unes monedes.
I des de l'entrada de casa,
he cridat la dona i li ho he donat tot.

De nou dintre de casa, he passat la mà per la **mezuzà**
i he demanat a les serventes que no expliquin el que ha succeït.
Els savis del call no ens permeten parlar amb la gent pobra.
De fet, ens posen moltes normes i ens diuen com hem d'actuar,
i jo sovint em pregunto si el Senyor està d'acord amb ells.

La **mezuzà** és una capseta que conté un pergamí amb passatges de la Torà.
Els jueus la col·loquen a les entrades de les cases i de les habitacions.

El meu espòs provenia d'una família benestant, igual que jo.
Però al call no tothom hi viu en els mateixes condicions.
I hi ha persones pobres i desemparades que ronden pels carrers.
Sort en tenim de la confraria de l'almoïna, que ajuda aquesta gent!

He tornat a seure per continuar cosint.
M'agrada posar-me al costat de la finestra
i escoltar els sorolls del call a mig matí:
el picar de maces i martells,
el moviment frisós de les serres,
el fregadís de les pedres d'esmolar,
el bufar de les manxes, el crepitar del foc,
el grinyol de les rodes i engranatges...

Sí, a aquesta finestra hi arriben els sorolls dels tallers de fusters, ferrers,
teixidors, argenters, sastres...
Però m'adono que també hi ha un munt de feines
que es fan en silenci:
la dels rabins, els preceptors, els metges, els astrònoms,
els filòsofs, els **talmudistes**, els savis de la llei...
Són persones que ofereixen els seus coneixements,
moltes vegades fins i tot a la comunitat cristiana.
Tot i que la comunitat cristiana fa veure
que cada vegada ens necessita menys.

Els **talmudistes** són estudiosos del Talmud, el conjunt de llibres que recullen les lleis jueves.
També escriuen comentaris sobre aquestes lleis.

En el passat hi va haver jueus que van ocupar càrrecs públics a l'administració reial.
Membres de la família Ravaia van arribar a ser batlles generals, representants del senyor en un territori.

El 1283, però, les autoritats van prohibir per llei
que els jueus poguessin accedir a aquest tipus de càrrecs.

Malgrat tot, encara ara, al segle XV,
hi ha persones de la noblesa i l'església
que recorren als metges jueus.
I fins i tot a la catedral de Girona
busquen artesans jueus perquè en relliguin els llibres.

Després aniré a comprar fil de seda per seguir brodant.
Ai, si hagués hagut de guanyar-me la vida,
m'hauria agradat dedicar-me a cosir i brodar.
Fins ara, l'única cosa que he fet per tenir ingressos
ha estat prestar diners alguna vegada.

Parlem del dia a dia

Escoltem què ens diu n'Estel·lina

Avui han apedregat la sinagoga nova.
Els guardians del portal han hagut de buscar reforços
per fer fora els assaltants.
Les dones ens hem apinyat rere la gelosia.
Estic segura que totes hem recordat la matança
que va tenir lloc al call de Girona ja fa bastants anys.
I que totes hem pensat que potser ens matarien.
Per sort, l'atac ha quedat en un allau de rocs
que ha fet malbé la façana, les finestres i les portes de l'edifici.

Després del daltabaix, les dones hem tornat a casa
i els homes s'han quedat a estudiar i pregar.
Un cop a casa, he passat la mà per la mezuzà
i he recitat una pregària:
«Que el senyor em guardi les entrades i sortides, ara i sempre».

Un moment després, ja m'havia empassat la por
i m'he assegurat que tot estigués a punt per celebrar el **xabbat**,
el dia de descans que els jueus ens reservem per acabar la setmana.

En fa feliç haver conservat el culte i les tradicions jueves
en aquesta terra on vivim.

Circumcidem els nostres fills el vuitè dia de vida
i presentem les nostres filles a la comunitat
un mes després de néixer.

El dia 1 del mes de **tixrí** celebrem l'inici d'any, el Roix ha-Xanà.

I, arribat el moment, celebrem la resta de festes:

el Iom Kippur o dia de l'expiació, les Cabanes,
la festa de les Llums, les Setmanes...

I la més assenyalada de totes: el Péssah o la Pasqua.

Tixrí és el mes del calendari jueu que, segons l'any, correspon
al mes de setembre o al d'octubre.

Avui al vespre, quan el meu gendre ha tornat de la sinagoga,
hem començat a celebrar el xabbat.

Abans de sopar, hem reunit la família al voltant de la taula
i hem escoltat l'espòs de la meva filla, Benvenist Samuel,
recitar la benedicció davant la copa de vi ritual.

Això m'ha fet recordar el meu marit,
que abans presidia les cerimònies i les pregàries familiars.
I m'ha fet pensar que un dia jo tampoc hi seré en aquesta casa.

Quan el meu cos torni a terra, a Montjuïc,
hi posaran una làpida amb el meu nom:
«Estel·lina, muller de l'il·lustre Bonastruc Jucef».

M'agradaria, però, que també s'hi llegís
que vaig ser una dona honrada
i que voldria trobar un lloc al Jardí de l'Edèn.

Parlem de les dones

Escoltem què ens diu n'Estel·lina

Penso que si hagués de guanyar-me la vida,
em dedicaria a teixir vels de seda o a vendre'ls.
Però he de reconèixer que si hagués pogut triar un ofici,
m'hauria agradat ser metgessa.

Sempre m'he sentit interessada per les malalties i els remeis,
per les herbes medicinals i els unguents.
Sempre he volgut saber calmar el dolor, cosir ferides i curar mals.
Com na Floreta, la metgessa de la reina Sibil·la de Fortià.
O Benanada, la de la reina Violant de Bar.
I fins i tot m'hauria agradat escriure un llistat de recomanacions
per tenir cura del nostre cos,
com les que es recullen al *Llibre d'amor de dones*.
La meva mare em va parlar d'aquestes metgesses
i també de la tasca tan important de les llevadores.

Hi ha hagut i encara hi ha metges jueus de renom.
Però per a les dones jueves,
exercir aquest ofici de forma pública és molt difícil.
El nostre espai és el domèstic
i les nostres obligacions, la llar i la criança.

A diferència dels nens, que aprenen a llegir a la sinagoga,
jo, com la resta de nenes, en vaig aprendre a casa.
La meva mare em va transmetre el respecte per la **Torà**
i em va explicar la història del nostre poble.
I jo, arribat el moment, he fet el mateix amb les meves filles.

La **Torà** és el text religiós jueu més important.

Així doncs, he dedicat la meua vida a complir amb les obligacions que la nostra llei reserva a les dones.
He tingut descendència
i he educat les meves filles en la nostra religió, costums i tradicions.
M'he ocupat de fer els preparatius necessaris
per celebrar el xabbat i la resta de festivitats jueves
d'acord a les indicacions del nostre **rabí**.
I m'he assegurat també que a casa meua
no es fes cap dels treballs prohibits que recull el Talmud.

El **rabí** és el cap espiritual

Cada any hem celebrat les Xavuot, Les Setmanes,
el moment en què Moisès va rebre la Torà a la muntanya del Sinaí,
i he omplert la casa de branques, herbes i perfums.
També hem celebrat el Péssah, la Pasqua,
i he preparat el plat que presideix la taula.
En aquest plat hi ha els aliments que simbolitzen les penúries
que va patir el poble jueu durant l'èxode.
Però també els que ens recorden l'ajut que vam rebre del Senyor.
I cada nit hem llegit plegats l'Hagadà,
un llibre ple de relats sobre la nostra història
amb unes il·lustracions bellíssimes.

Mentre tant, cada mes,
el meu cos es renovava expulsant a través de la sang
totes les impureses acumulades.
I, després de cada menstruació,
em submergia en un bany regenerador
i en sortia com acabada de néixer.

Així ho vaig fer mentre vaig ser fètil.
I abans de casar-me i després de cada part.

També vaig seguir la tradició que ens prohibeix
anar al llit amb el nostre espòs durant la menstruació.
I no em vaig estirar mai al seu costat
fins que el meu cos expulsava l'última gota de sang.

Els homes de la comunitat s'asseguren que les dones
acatem els preceptes de la religió, les costums i la tradició.
I totes fem aquests banys rituals.
Els homes també entren al micvé,
però no tant sovint i mai acompanyats de dones.

I ara que ja soc gran i el meu cos ha deixat de ser fèrtil,
continuo respectant la tradició
i rebo el bany purificador del micvé abans de cada xabbat.

Parlem d'idees i creences

Escoltem què ens diu n'Estel·lina

Dintre del micvé, contemplo l'aigua.
Surt d'entre les pedres i la molsa com una cinta de plata.
Tant de bo pogués seguir el seu camí!
Voldria baixar amb ella,
saltar pels torrents de les muntanyes,
serpentejar pels prats i enfonsar-me en el riu.
Aquesta aigua viva, aquest aigua renovada i pura,
és la que abasteix el micvé.

Aquesta aigua del micvé no només serveix per rentar
els cossos adults dels homes i les dones.
També serveix per purificar l'ànima.
I així, amb l'ànima purificada,
és com hem de viure els jueus en família i en comunitat.
Si toquem una persona morta, ens hem de purificar.

I també hem de purificar tots els estris que fem servir
a les nostres festivitats.

Així ho diuen els textos que guien la nostra vida
i asseguruen la continuïtat dels costums i la tradició jueves:
l'Halacà, la Torà, el Talmud o les recomanacions dels grans savis.
Sé que aquests textos recullen les reflexions i discussions
dels nostres savis a l'hora d'interpretar la Torà.
I sovint he sentit curiositat per fullejar-los.
Però les dones no podem llegir-los.
A nosaltres ens arriba la interpretació que en fa el rabí
en forma de normes de conducta.
I amb això ens hem de conformar.

En els últims temps he vist fer-se petit el nostre call.
He vist que en tancaven un dels portals,
que moltes famílies marxaven i altres es batejaven.
Cada vegada vivim més reclosos.
I alguna cosa em diu que no estarem gaire temps
en aquesta terra de Girona que ens estimem i sentim nostra.
Alguna cosa em diu que faran fora el nostre poble
i que seguirem patint.

En el silenci del micvé, torno a contemplar l'aigua,
aquesta aigua que neix a la muntanya, neta, brillant, transparent.
I ara que arriba l'hora de sortir-ne, em sento nova, forta, purificada.

 Xarxa de Museus
d'Història i Monuments
de Catalunya

**PATRONAT
CALL DE GIRONA**